

סימן צח

שיעור ביטול איסור מדאורייתא ומדרבנן

חולין צח. – אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא כל איסורין שבתורה בסי' אמר לפניו ר' שמואל בר רב יצחק רבי אתה אומר כן הכי אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא כל איסורין שבתורה במאה.

חולין צז. צז: – אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בששים הלכך מין בשאינו מינו דהיתרא בטעמא דאיסורא בקפילא ומין במינו דליכא למיקם אטעמא אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא בששים.

דין מין במינו:

זבחים עז: – דם (קדשים) שנתערב ... בדם בהמה או בדם החיה - רואין אותו כאילו הוא מים. רבי יהודה אומר: אין דם מבטל דם (דמין במינו לא בטיל).

רש"י (חולין קט): הלכה כר' יהודה, דמין במינו לא בטל.

תוס' (חולין צז), רמב"ם ועוד: הלכה כחכמים, דמין במינו בטל ברוב. וכ"פ שו"ע ב

דין יבש ביבש מין במינו – מדאורייתא:

בטל ברוב, דכתיב אחרי רבים להטות.

מה מוגדר "רוב"?

ש"ך, גר"א, פר"ח: אין צריך רוב כפול פי שנים, אלא מספיק משהו יותר ממחצה.

מנחת יעקב: מדרבנן בעינן דווקא כפל.

פמ"ג (בשער התערובות): באיסור דרבנן ודאי אין צריך כפל (גם למנחת יעקב), ואף באיסור דאורייתא המקיל במשהו יותר (כפר"ח) אין לגעור בו.

בתשובת חינוך בית יהודה הביא דעה של חכם אחד שביאר את דברי הש"ך שסובר שהולכים לפי רוב מנין אע"פ שאין רוב בנין, אך חלק עליו ופירש דר"ל דצריך גם רוב בנין.

דין יבש ביבש מין במינו – מדרבנן:

לרוב הראשונים, וכ"פ שו"ע קט"א גם מדרבנן בטל ברוב.

ראב"ד סובר שמדרבנן צריך ס'.

דין יבש ביבש מין בשאינו מינו – מדאורייתא ומדרבנן:

מהרא"י ורש"ל: מדאורייתא צריך ששים.

סה"ת, ר"ן, רשב"א: מדאורייתא בטל ברוב, ורק מדרבנן צריך ששים.

וכ"פ: תו"ח, ש"ך, פמ"ג

והטעם לכך:

סה"ת ור"ן: חיישינן שמא יבשלם ויתן טעם והוה ליה איסור דאורייתא.

או"ח: לפי שנקרא דבר שיש לו תקנה דיכול קצת להכיר האיסור ולהסירו משם, ומ"מ בטל שפיר בששים דמאחר שהוא ג"כ מועט ואינו מוצאו נקרא שפיר דבר שאין לו תקנה.

יד יהודה ביאר בדעת כמה ראשונים שטעם הגזירה הוא שחששו חכמים שאם יתירו תערובת יבש ביבש מין בשאינו מינו ברוב אז יבואו לידי טעות ויתירו ברוב בלבד גם בלח בלח מין בשאינו מינו.

באיסור שאסור מדרבנן:

ש"ך מיקל דאין צריך ששים.

מ"כ ומ"י כתבו דאף בדרבנן בעינן ששים.

מחלוקת זו תלויה במחלוקת שלעיל:

הש"ך סובר דהטעם הוא כסה"ת ור"ן דחשש שיתן טעם, ובאיסורי דרבנן הוא גזירה לגזירה.

מ"כ ומ"י סוברים דהטעם הוא כאו"ח דיש תקנה להכיר, ולכן אף דברים הפוגמים דליכא למגזר אפ"ה אסור באינו מינו. (או דסוברים כטעם שהביא יד יהודה)

דין לח בלח (או לח ביבש) מין במינו – מדאורייתא:

פמ"ג (בשער התערובות) כתב דמוכח בהדיא מהגמרות **דבטל מדאורייתא ברוב**.

בחולין צח: גבי זרוע בשילה אומרת הגמ' דמדאורייתא ברובא בטיל ומדובר ברוטב מהזרוע שנבלע באיל והיינו בלח.

דין לח בלח מין במינו – מדרבנן:

חולין צז: – מין במינו דליכא למיקם אטעמא ... **בששים**.

והטעם דגזרו בלח הוא אטו אינו מינו דטעם כעיקר דין תורה, ואפילו למ"ד טעם כעיקר דרבנן מ"מ כזית כדי אכילת פרס דין תורה איכא למגזר, אבל יבש ביבש מין במינו דקי"ל דבטל ברוב אף מדרבנן הוה גזירה לגזירה אטו אינו מינו ואטו יבשלם. (פמ"ג בשער התערובות)

דין לח בלח מין בשאינו מינו – מדאורייתא ומדרבנן: (טעם כעיקר)

רש"י ע"פ ב"י: נמחה גוף האיסור בהיתר (היינו דאינו בעין) אם יש כזית בכדי אכילת פרס - אסור מהתורה (אם אכל כל הפרס) ולוקין (כשהאיסור הוא יותר מששים בתערובת), אבל אין בו כזית בכדי אכילת פרס - אינו אסור מדאורייתא.

רש"י ע"פ סה"ת: אין איסור דאורייתא אא"כ האיסור הוא בעין אבל נמחה בהיתר אפילו ביותר מכזית בכדי אכילת פרס אינו אסור מן התורה אפילו אכל כל השיעור של הפרס.

רש"י ע"פ מ"כ: מן התורה אפילו מין בשאינו מינו לעולם בטל ברוב מקרא דאחרי רבים להטות ואינו אסור מדאורייתא אלא היכא דהאיסור הוא רוב התערובת.

רמב"ם: נמחה גוף האיסור בהיתר - אסור מדאורייתא רק אם יש כזית בכדי אכילת פרס וכן אכל שיעור פרס, אבל אם אין כזית בכדי אכילת פרס או אם אכל פחות מפרס - אסור רק מדרבנן.

ר"ן: נמחה גוף האיסור בהיתר - אם יש כזית בכדי אכילת פרס לוקה, ואם לאו אינו לוקה אבל אסור מן התורה כל עוד יש טעם.

רבינו חיים: נמחה גוף האיסור בהיתר - אם יש כזית בכדי אכילת פרס אסור מהתורה ולוקה, ובזה אפילו אוכל כזית אחד אסור מדאורייתא ולוקה (דכל התערובת חשיב ממש של איסור), ואם יש פחות מכזית בכדי אכילת פרס אסור מהתורה אלא שאין לוקה, ואפילו בטעם בלבד אסור מהתורה דטעם כעיקר דאורייתא אבל אין לוקה.

ר"ת: טעם כעיקר מדאורייתא - ואפילו יש שם רק טעם איסור בלבד בתערובת אסור מדאורייתא עד ששים, ואם אכל כזית - לוקה, כי כל התערובת נהפך כולו לאיסור.

וכ"פ ש"ך וט"ז

טעם כעיקר

עבודה זרה סב: – טעמו ולא ממשו - אסור ואין לוקין עליו.

חולין קח. – אמר אביי טעמו ולא ממשו בעלמא - דאורייתא.

פסחים מד: – משרת - ליתן טעם כעיקר.

זבחים עט. – אמור רבנן בטעמא. (תוס': ומדלא נקט בששים או במאה משמע דמדאורייתא איירי שהוא בטעמא וכן משמע לעיל דטעם כעיקר דאורייתא...)

חולין צח: – לא נצרכא אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור קא משמע לן דהכא שרי.

טעמו ולא ממשו, טעם כעיקר:

יש ראשונים שמדמים שתי הגדרות אלו, ויש ראשונים שמחלקים ביניהם.

הגדרת טעם כעיקר:

רש"י, ר"ת: ההיתר שבתערובת הופך להיות איסור, וא"כ כל התערובת היא כעת איסור.

רשב"א ועוד: בתערובת כשלא ניכר האיסור הרי האיסור בטל ברוב, ודין טעם כעיקר מחדש שהאיסור למרות שהוא מיעוט ולא ניכר מ"מ אין הוא בטל.

מקרים שמפורש שטעם כעיקר בהם הוא מדאורייתא:

(ע"פ פסחים מד-מה, חולין צח.; חולין קח.):

- בשר בחלב
- קדשים
- נזיר
- גיעולי נכרים

טעם כעיקר בכל התורה (חוץ מארבעה המקרים שלעיל):

רש"י, רמב"ם, רמב"ן, ר"ן, רשב"א בתשובה¹: מדרבנן.²

תוס', ר"ת, ראב"ד: מדאורייתא.

¹ ואע"פ שבתורת הבית כתב לחומרא - התשובה היא העיקר דהתשובה כתב באחרונה. (פמ"ג שער התערובות ב/ב)

² רש"י מבאר שאביי ורבה חולקים (בחולין צח.; קח.). האם טעם כעיקר הוא מדאורייתא או מדרבנן, והלכה כרבה שזה מדרבנן, ותוס' מבאר שגם רבא סובר שטעם כעיקר הוא מדאורייתא.

לשיטת תוס', ר"ת, ראב"ד – חומר האיסור:

הרב יוסף מאורליינש: עשה. (דהלכה כר' יוחנן שסובר כר' עקיבא (בפסחים מד) דטעם כעיקר לומדים מגיעולי עובדי כוכבים, ובגיעולי עו"כ ליכא אלא עשה דתעבירו באש, וא"כ גם איסור טעם כעיקר הוא עשה בלבד וע"כ אין לוקין עליו)

ר"ת: לאו, ולוקים עליו. (דאע"ג דמקור טעם כעיקר הוא מגיעולי עו"כ, יש לנו לומר דאהדרינהו לאיסוריה, זאת אומרת שאחרי שלמדנו הכלל דטעם כעיקר, חוזרים לאיסור המקורי דאיסור אכילת איסורים דהוא בלאו דחייב מלקות וע"כ גם על טעם כעיקר חייב מלקות [והא דאמר בע"ז "טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו" מתרץ דשם מדובר במין במינו דמדאורייתא בטל ברוב])

ר' אליהו: לאו, ואין לוקים עליו. (דכשיש בתערובת כזית איסור בכדי אכילת פרס מן ההיתר אז לוקין וכשאין בתערובת כזית איסור בכדי אכילת פרס מן ההיתר אז אין לוקין, וא"כ כ"ש בטעם כעיקר שוודאי אין כזית איסור בכדי אכילת פרס - דאמנם יש לאו אבל אין לוקין עליו)

פסיקת ההלכה:

שו"ע ב פסק דטעם כעיקר הוא **מדאורייתא** ("אם נתערב בשאינו מינו ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו אפילו נודע שהיה רובו היתר - אסור")

פמ"ג מסתפק האם ודאי טעם כעיקר הוא מהתורה או שרק מספק מחמירין כד.

דרכ"מ כתב שהמנהג הוא כר"ת.

- לכו"ע טעם כעיקר במינו אינו אלא מדרבנן. (מעדני השלחן בשם רשב"א, וכן בגליון מהרש"א)

טעימת ספק איסור

שו"ע א:

איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו, כגון חלב שנתערב בבשר – יטעמנו גוי...

ש"ך (בסימן מב): בכל ספק איסור **אסור** אפילו לטעום בלשונו.

וכתב הדרישה שכך מוכח מהמקרה אצלנו שאסור לישראל לטעום אלא "יטעמנו גוי".

ט"ז (ע"פ פמ"ג): טעימה בלשון (ונראה דה"ה טעימה דבולע ופולט) – **מותרת** בספק איסור, והטעם דכיון דהוה איסור טעימה מדרבנן אז ספק דרבנן לקולא. [נוראיה לכך מ-מב/ג גבי מרה שמותר לטעם בלשונו, אך הש"ך סובר דאין ראייה ממרה, דמלתא דלא שכיחא היא שתהא המרה מטולה לגמרי וכו']

ואצלנו נאמר ש"יטעמנו גוי" כי צריך לטעום ע"י אכילה ממש כדי להרגיש אם יש שם טעם.

צמח צדק (ע"פ פת"ש): בכל איסורי דרבנן **מותרת** טעימה [פת"ש]: אפילו טעימה בפיו ממש (דבולע ופולט), נו"ב: רק טעימה בלשון], והטעם – דטעימה אינה אסורה אלא מדרבנן ובאיסור דרבנן לא גזרו.

נו"ב: אסור אפילו טעימה בלשון ואפילו באיסורי דרבנן, ואינו מותר אלא טעימה בלשון (ולא בולע ופולט) באיסור פגום בלבד ולא בכל איסורי דרבנן.

נאמנות גוי

חולין צז. – אמר רבא... ואמור רבנן בקפילא... מין בשאינו מינו... דאיסורא – בקפילא.

מה היחס בין שיעור ששים לבין טעימת קפילא?

רש"י: דין קפילא הוא רק לחומרא (הא דסמכינן אקפילא דוקא בדאיכא ששים).

תוס': דין קפילא הוא רק לקולא (סמכינן אטעימה דידיה אפילו בפחות מששים).

רמב"ן: כאשר גוף האיסור נתערב - צריך ששים לבטלו, אבל כאשר הוצאנו את גוף האיסור עצמו, אלא שאנו מחמירים לענין הטעם לשער כנגד כולו כי אנו לא יודעים כמה פלט - אפשר לסמוך על קפילא.

רמב"ם: דין קפילא הוא בין לקולא ובין לחומרא [רק אם אין קפילא סומכים על שיעור ששים].
וכ"מ בשו"ע (כ"כ ש"ך)

מתי מאמינים לגוי?

רש"י: צריך שיהיה גם קפילא וגם מסל"ת. [והט"ז כתב שכך דעת הרא"ש, אלא שלרא"ש אף אם יודע שסומכים עליו לענין אחר - נאמן, כל עוד אינו יודע שסומכים עליו לענין איסור והיתר]

רשב"א: או קפילא (ואז אע"פ שלא מסל"ת) או גוי רגיל שמסל"ת.

וכ"מ בשו"ע א

וכ"פ בב"י

תוס': צריך שיהיה קפילא (ואע"פ שלא מסל"ת).

רמב"ם: אפילו גוי רגיל ואפילו שלא מסל"ת.

אולם רמ"א א פוסק **כאגור** שאין סומכים עכשיו כלל על הגוי (כי אינם מסל"ת, ויש גם חשש שמשקרים). [פמ"ג: אין נוהגים לסמוך על גוי להקל ואף להחמיר (ואף שיש גוי אין צריך לברר ולהטעימו), **חכ"א:** לחומרא סמכינן על טעימת גוי]

ש"ך דייק שבהיתרא יכול לסמוך על טעימת ישראל אפילו אינו אומן, **שלא כלבוש** שאוסר כלל לסמוך על טעימה.

כיצד ניתן לסמוך על גוי מסל"ת, והרי אין מסל"ת כשר אלא לעדות אשה בלבד
(ב"ק קיד:)?

לשיטת הרמב"ם שסובר שגוי (אפילו לא מסל"ת) נאמן אף באינו קפילא – אפשר לתרץ שסובר כרש"י וסייעתו דמין בשאינו מינו מן התורה בטל ברוב ולא קשה כלום דהכא הוא איסור דרבנן ונאמן. (הובא בש"ד)

לשיטת הרשב"א שסובר שנאמן אף באינו קפילא במסל"ת, וסובר כר"ת דהוה דאורייתא – אולי אפשר לתרץ בדוחק דהוא פסק כר"ת רק משום חומרא ומהני סברת המקילים לענין גוי מסל"ת. (הובא בש"ד)

לשיטת הרא"ש דבעינן תרתי (קפילא ומסל"ת) – תירץ תה"ד דקפילא שאני דאומנותו בכך ולא מרע חזקתו. (הובא בש"ד) [והש"ך הקשה דקשה על כך דאי משום דלא מרע אומנתיה ליסגי בקפילא לחוד]

לשיטת שו"ע דפסק דנאמן אף באינו קפילא במסל"ת וכן פסק שהלכה כר"ת דהוה דאורייתא קשה – ויש מתרצים דהא דאמרינן דאין גוי מסל"ת נאמן בשאר דברים היינו היכא דאתחזק איסורא משא"כ הכא דלא ידעינן אי אית ביה טעם כלל. (הובא בש"ד) [והש"ך דוחה תירוץ זה דהוא דוחק ואינו משמע בגמ' בב"ק]

תירוץ הש"ך: דוקא היכא דליכא למיקם עלה דמלתא הוא דאין גוי מסל"ת נאמן באיסור תורה, אבל במין בשאינו מינו כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא להטעימו לקפילא סמכינן עליה.

תירוץ הט"ז: הא דאמרינן דאינו נאמן היינו דוקא במידי דבעי עדות, משא"כ באיסור והיתר שפיר מהני דבזה לא בעינן עדות גמורה אלא באם יש לנו הוכחה סגי. (אמנם כתב דלהלכה קימ"ל דגוי מסל"ת אינו נאמן בשום דוכתא דאיכא איסור דאורייתא חוץ מעדות אשה).

גדר מין במינו ובשאינו מינו (אם הולכים בתר שמא או בתר טעמא)

עבודה זרה סו. – חמרא חדתא בענבי אביי אמר במשהו ורבא אמר בנותן טעם אביי אמר במשהו בתר טעמא אזלינן אידי ואידי חד טעמא הוא והוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו (לר' יהודה) ורבא אמר בנותן טעם בתר שמא אזלינן והאי שמא לחוד והאי שמא לחוד וה"ל מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו בני"ט. – והלכה כרבא דבתר שמא אזלינן.

חולין צז: – ומין במינו דליכא למיקם אטעמא... בששים.

שיטת רמ"א ב בשם האגור (וכתב פמ"ג שכך גם משמע מהט"ז):

בכל דיני איסור והיתר – אזלינן בתר שמא.

והיינו דהבינו שהמחלוקת הנ"ל בין אביי ורבא היא בכל ענייני או"ה.

פמ"ג כתב ליישב שיטת הרמ"א דכוונתו דבעינן שוה גם בשמא (בנוסף לטעמא).

ח"ד פוסק כרמ"א ומבאר שהצורך בששים אינו מצד טעם כעיקר, אלא הוא הלמ"מ שמין בשאינו מינו אינו בטל ברוב. לפי זה, ביטול בששים לא מגלה שאין טעם אלא זה דין ביטול כמו רוב במין במינו (הטעם - זה סימן לאיסור ולא סיבה לאיסור).

שיטת ש"ך, פר"ח, מנ"כ:

דבברים שאיסורם הוא משום נתינת טעם – אזלינן בתר טעמא.
דבברים שאין איסורם משום נתינת טעם – אזלינן בתר שמא.

כל המחלוקת בין אביי ורבא היא דווקא לענין יין נסך וטבל וכדו' שאוסרים במשהו מין במינו, ובזה באמת הדין כרבא דאזלינן בתר שמא, ואם הוא שווה בשמא אע"ג דלא שווה בטעמא הו"ל מין במינו, ואם אינו שווה בשמא אע"ג דשווה בטעמא אסור בני"ט, אך בכל דבר שאוסר משום נתינת טעם וודאי שלכו"ע אזלינן בתר טעמא, שהרי מבואר בכל הראשונים דלהכי מין בשאינו מינו אסור מהתורה עד ששים כיון שנותן טעם ולהכי מין במינו דאינו נותן טעם בטל מן התורה ברוב כדאזלינן בכל דוכתי בתר רובא, ויוצא הדין – דביין נסך ובשאר תקרובת עו"כ ומשמשיהן וטבל שאוסרים במשהו מין במינו, וכן תרומה וערלה ששיעורם למעלה מששים במינו, וכן לר' יהודה דאמר בכל האיסורים מין במינו במשהו, וכן דבר שיש לו מתירים דלא בטיל במינו וכן בכל דבר שאינו בטל בששים במינו דאין איסורו משום נותן טעם – אזלינן בתר שמא ואם אינו שווה בשמא אע"ג דשוה בטעמא אסור בנותן טעם, אבל בשאר איסורים דבטלים בששים אזלינן רק בתר טעמא. ובענין יבש ביבש דמין במינו בטל ברוב ובמין בשאינו מינו צריך ששים אי אזלינן בתר שמא או בתר טעמא זה תלוי במחלוקת הראשונים בטעם החילוק ביניהם (לעיל עמ' 144): לשיטת האו"ה דטעם החילוק הוא דשלא במינו אף בדבר יבש שאינו נותן טעם חמיר יותר לפי שנקרא דבר שיש לו תקנה קצת דיכול קצת להכיר האיסור ולהסירו משם (ומ"מ בטל שפיר בסי' דמאחר שהוא ג"כ מועט ואינו מוצאו נקרא שפיר דבר שאין לו תקנה) א"כ החילוק אינו תלוי בנתינת טעם וע"כ אזלינן בתר שמא, אבל לשיטת סה"ת ור"ן דטעם החילוק הוא דמין בשאינו מינו נותן טעם כשיתבטלו וע"כ חיישינן שמא יבטלם וצריך תמיד ס', א"כ החילוק תלוי בנותן טעם ואזלינן בתר טעמא.

איסור שנתערב בהיתר ונשפך או שהוא לפנינו ואי אפשר לעמוד על שיעורו

שו"ע ב:

אם נתערב מין **במינו** ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו: אם נודע³ שהיה רובו היתר (אלא שיש ספק אם היה סי') – **מותר** (דהוי"ל ספיקא דרבנן ולקולא, דמדאורייתא בטל ברוב אלא שחכמים הצריכו סי').⁴

[אבל אם נתערב **בשאינו מינו** ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו אפילו נודע שהיה רובו היתר **אסור** (דסי"ל דמין בשאינו מינו מהתורה בנו"ט וא"כ הוי"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא)]

שו"ע ג: במה דברים אמורים? כשנשפך, אבל איסור שנתערב בהיתר **והוא לפנינו** ואי אפשר לעמוד על שיעורו אע"פ שהוא מאיסורים של דבריהם (היינו שעכ"פ בקיאין אנו שיש בו רוב אלא דאין אנו בקיאין אם יש בו סי') – **אסור**.⁵

טעם החילוק בין שני הדינים:

מרדכי – אם הוא לפנינו הוי ספק התלוי בחסרון ידיעה ולא מקרי ספק⁶, משא"כ אם נשפך דהספק בא לא מכוח חסרון ידיעה אלא מכוח שנשפך וא"א לשערו.

ר"ן – משום דאם נקל בכל דבר שא"א לעמוד עליו, יהיו כל האיסורים בספק וכל אחד ישער במה שנראה בעיניו ולפיכך השוו חכמים מידותיהם, אבל בנשפך, שאינו אלא אקראי בעלמא, אזלינן לקולא.

³ ובאיסור דרבנן מין במינו שנשפך - אפילו לא ידוע שיש רוב אמנם יש ספק ג"כ אם היה ששים - נראה שיותר (מעדני השלחן).

⁴ בנתערב מין בשאינו מינו ביבש ונאבד קצתו ולא ידעין אי היה בו סי' - האם תלינן לקולא כמו מין במינו ונשפך? בתשובת רעק"א כתב דצ"ע ונראה שאוסר, אולם מהשי"ך לא משמע כן (ע"פ פת"ש).

⁵ דין זה למד הרשב"א מכחל (חולין צז): דאע"פ שהוא אסור מדרבנן אפ"ה אמרינן דבדידיה משערינן משום דמאי נפק מיניה לא ידעין, והיינו דהולכים לחומרא כשא"א לעמוד על שיעורו והוא לפנינו.

⁶ וקשה שלגבי היתר גבירות בטרפות שע"י סירכא, התרנו בס"ס בדין דאורייתא, על סמך ספק בחסרון ידיעה (וספק דרבנן וסי"ס בדאורייתא שוים), ותירץ הט"ז שיש שני סוגים של חסרון ידיעה: יש חסרון ידיעה של יחידים וזה אנו אומרים תמיד דדעת שוטים אינו כלום [וזה המקרה אצלנו] ויש חסרון ידיעה של כו"ע ואז דוקא במקרה שיש פתרון אחר, כמו כחל שהשאלה היא האם לשער בכולו או במה שיצא ממנו, אז אנו אומרים שישער בשיעור המחמיר, אבל אם אין פתרון אחר, כמו לגבי להתיר הגבירות בטרפות שע"י סרכא כאן אנו מקילים בספק, ובנקה"כ כתב שכל ספק שבחסרון ידיעה אינו ספק, אלא שבמקרה של סרכא היה צריך להיות מותר, שבדאורייתא כשר ע"י נפיחה, אך אנו החמרנו על עצמנו שלא לבדוק - אז כאן בודאי אפשר להוסיף זאת לצדדי הספק.

אם נתערב **במינו ובשאינו מינו** ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו ונודע שהיה רובו היתר ממינו :

רשב"א: בחולין ק: אמרינן לר' יהודה דאית ליה מין במינו לא בטיל, שאם נתערב מין במינו ואינו מינו סלק את מינו כאילו אינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו – ומשם למד הרשב"א דהוא הדין לדין דקימ"ל דמין במינו דינו קל ממין בשאינו מינו, דמדאורייתא בטל ברוב, ולכן אם נתערב במינו ובשאינו מינו אז סלק את שאינו מינו כאילו אינו ומינו רבה עליו ומבטלו וע"כ **התערובת כולה מותרת** אם נשפך. **וכ"פ שו"ע ב וט"ז**

רש"ל חולק וסובר דאינו דומה לחולין ק: , דבשלמא במין במינו אין בו איסור משום נתינת טעם אלא מגזירת הכתוב לר' יהודה דאינו בטל, ומשום הכי אם יש גם אינו מינו בתערובת מתבטל הטעם באינו מינו והכל מותר, אבל הכא מין בשאינו מינו אוסר מדאורייתא משום נתינת טעם, א"כ מה מועיל שיש בתערובת ג"כ מינו, הרי עדיין יש ספק נתינת טעם בשאינו מינו וע"כ אפילו אם נשפך **התערובת אסורה**.

אך **ט"ז** סובר דיש ראייה מחולין ק: כפי שכתב רשב"א, כי לומדים משם דאומרים סלק את שאינו מינו כאילו אינו, והמין במינו בטל לגמרי מדאורייתא ונחשב ממש היתר מדאורייתא, וע"כ אע"פ שנותן טעם באינו מינו - הוא טעם היתר כי כבר נתבטל במינו, וע"כ בספק דנשפך הולכים להקל.⁷

רשב"א ע"פ ש"ך: הש"ך פירש אחרת את הרשב"א בעקבות קושיית רש"ל – הרשב"א לא התיר את כל התערובת אלא **התיר רק את המינו**, ואת זה למד מהגמ' הנ"ל דאפשר לומר סלק את שאינו מינו, אבל עכ"פ האינו מינו אסור דיש ספק דאורייתא דנתינת טעם.

פת"ש כתב שאין נראה להקל נגד דעת הש"ך שהרי טעמא לא בטיל, וע"כ יש להחמיר. **חכ"א** פסק דבהפסד מרובה וצורך מצוה יש לסמוך על המקילין.

⁷ **וכתב הט"ז** שכל זה דוקא אם נתערב ביחד במינו ובשאינו מינו, כי אם נתערב קודם בשאינו מינו - כבר נעשה נבילה, ולא יועיל לו אח"כ שיתערב במינו. **ותידושי הגרשוני** כתב דלאו"ה שסי"ל שאם נתערב איסור בהיתר ולא היה בו סי' לבטלו ולא נודע לו התערובת עד לאחר שנתערבה ההיתר לא אמרינן שכבר נ"י כיון שלא נודע לו עד לאחר שנתערבה ההיתר, גם בנדון זה י"ל כן.

כנגד מה מחשבים ששים?

שו"ע ד : איסור שנתבשל עם היתר אפילו מכירו והוא שלם וזרקו צריך ששים כנגד כל האיסור מפני שאין אנו יודעים כמה יצא ממנו. לפיכך המבשל בקדירת איסור שהיא בת יומא, או תוחב כף של איסור בהיתר – צריך ס' כנגד כל הקדרה וכנגד כל מה שתחב מהכף שאין אנו יודעים כמה בלעו, בין שהם של חרס או עץ או מתכת. – **כרשב"א ועוד**

[**נדלא כראב"ד** שסובר שדין זה הוא מיוחד לכחל וכיוצא בו וכגון כלי חרס שהם איסורים שאינם חוזרים להכשרם, אבל בכלים שאפשר להפריד האיסור ע"י הגעלה לא נאמר דין זה ואומדים אומד יפה כמה יצא ממנו ומשערין בו].

שו"ע ד : ויש מי שמחמיר [ר' פרץ] בכף של מתכת להצריך ס' כנגד כולו אפילו לא הכניס אלא מקצת דחס מקצתו חס כולו.

רמ"א : ונוהגין כסברה הראשונה. (פמ"ג: אפילו אם נאסרה הקדירה בספק איסור משערין כנגד כל הקדירה, והרדב"ז חולק ובספק איסור משערים רק נגד הפליטה)

רמ"א ד (ע"פ מרדכי בשם רוקח) – כל איסור שמבטלים בששים: אם מכירו – צריך להסירו משם אע"ג דכבר נתבטל טעמו בששים, ולכן אם נפל חלב לתוך התבשיל ונתבטל טעמו בששים צריך ליתן שם מים צוננים, וטבע החלב להקפיא ולצוף למעלה על המים ויסירו משם, דמאחר שאפשר להסירו הוי כאילו מכירו, וצריך להסירו משם.

דרכ"מ, ש"ד, ט"ז – משמע דהיכא דליכא ס' לא מהני נתינת מים צוננים, שהרי טעמו נשאר. **הג' או"ה [וכ"פ הב"ח בדיעבד]** – תקנה זו היא גם כשאין ס', שכאשר אפשר להוציא את האיסור לגמרי - לא אמרו חנ"נ.

איסור שנפל לקדירה ונתבטל בששים ואח"כ נפל פעם שניה לקדירה אחרת או לאותה קדירה

נפל לקדירה אחרת

חולין צז: – כחל בששים וכחל מן המנין ... אמר רבי יצחק בריה דרב משרשיא **וכחל עצמו אסור ואי נפל לקדירה אחרת אסור** ... כי הוינן בי רב כהנא איבעיא לן כי משערין בדידיה משערין או במאי דנפק מיניה משערין פשיטא דבדידיה משערין דאי במה דנפק מיניה מנא ידעינן אלא מעתה נפל לקדירה אחרת לא יאסר כיון דאמר רב יצחק בריה דרב משרשיא וכחל עצמו אסור שויה רבנן כחתיכה דנבלה.

פירוש: אם נפל לקדירה ונתבטל בסי' והוציא והו נפל לקדירה אחרת צריך שוב ס', ולכאורה קשה (וזה קושיית הגמ') דהרי משערים בכל החתיכה כמו שאומרת הגמ' שם וא"כ כל האיסור יצא מהחתיכה והחתיכה לכאורה נעשית היתר וכו'.

למה הכחל עצמו אסור אחרי הבישול אפילו כשיש ששים (ואז אסור כשנפול לקדירה אחרת)?

רשב"א: הטעם הוא דאנו חוששים שמא לא פלט הכל בקדירה ראשונה ועדיין נשאר קצת איסור. ← נראה דטעם הרשב"א שייך גם בשאר איסורים.

הקשה הט"ז דהרי מהגמ' הנ"ל לא משמע כן דהרי הביאו טעם דשויה רבנן כחתיכה דנבילה ולסברת הרשב"א לא צריך לטעם זה כלל, ותירץ דצ"ל לדעת הרשב"א דהכוונה בגמ' דמחשש שמא לא פלט הכל שויה כחני"ן.

ר"ן: באמת אין כאן איסור בכחל אחר שנתבטל, ואסור משום מראית עין בלבד. ← נראה דטעם הר"ן שייך רק באיסור שניכר האיסור כמו בכחל אבל לא בכל איסור שלא ניכר.

רש"י: כר"ן דבאמת נתבטל ויצא הכל, אלא הטעם דאסור הוא מפני שבתחילה נאסר עד שלא נצטמק דמשנתנה הקדירה בו טעם מיד נאסר ומאז שויה רבנן כחתיכת איסור שהיא לעולם אסורה. ← נראה דטעם רש"י כ"ש דשייך באיסור מעיקרא, שהרי בכחל כיון שנאסר בתחילת הבישול אסרוהו לתמיד וכ"ש באיסור גמור מעיקרא שנשאר אסור לתמיד.

תוס': כר"ן דברור לגמ' שהכל יוצא בקדירה הראשונה, והטעם דהכחל אסור הוא דקודם גמר הבישול (קודם שיצא החלב לגמרי) נאסר החלב שבכחל מפני טעם הבשר שבו (כרש"י) ותו לא משתרי כשיפלוט הכל ויתבטל דאפשר לסוחטו אסור, ולמ"ד דמותר - דחיישינן שמא יאכלנו קודם שיצא כולו וע"כ נעשה כחתיכה דנבילה.

← נראה דטעם התוס' לא שייך בשאר איסורים, דלא שייך לגזור בזה שמא יאכל קודם גמר בישולו כי תמיד היה אסור.

רמ"א ד: איסור שנתבטל בקדירה והסירוהו משם ונפל לקדירה אחרת – צריך לחזור ולבטלו בששים נגד כולו וכן לעולם. ← כתב דין זה גם לענין שאר איסורים.

נפל לקדירה הראשונה ב' פעמים

רמ"א ד : אבל אם נפל לקדירה הראשונה שתי פעמים – אין צריך רק ששים אחד כנגדו.

וכתב הגר"א דהמקור לכך הוא בחולין צז : דמקשה דוקא על קדירה אחרת (י"אלא מעתה נפל לקדירה אחרת לא יאסר"י) - משמע דבאותה קדירה מספיק ס' פעם אחת. ואע"ג דבלוע שבו נ"י והוי כאיסור אחר שנפל דאוסר - הטעם הוא דהא אותו הבלוע הוי בקדירה מין במינו, ובכה"ג אוקמוה אדאורייתא דמין במינו בטל, כי טעם מין במינו דצריך ס' הוא גזירה אטו דשאינו מינו, וכאן לא שייך לגזור כי כאן דוקא במינו אוסר כי אם אינו מין האיסור הראשון לא יהיה חוזר ונייעור ולא יאסור.

כף שתחב פעמיים לאותה קדירה

שו"ע צדב - כסמ"ק : אם תחב הכף בקדירה שני פעמים ולא נודע בנתיים⁸ צריך שני פעמים ששים. וכ"פ רש"ל

וכתב הש"ך דהטעם הוא דחיישינן דלמא נשאר בו מעט חלב וכשהוציאו מן הקדירה נעשה כל הכף נבילה מבשר בחלב ולכך צריך לבטל הכף בפעם השני. והוסיף הש"ך דכל זה לשיטת השו"ע דס"ל דחני"י רק בבשר בחלב (כר' אפרים) דכל חד באפיה נפשיה היתר וע"כ נ"י רק פעם אחת, אבל לסוברים (וביניהם הסמ"ק) דחני"י גם בשאר איסורים צריך ס' כנגד כל התחיבות אפילו הרבה פעמים.⁹

רמ"א - כתה"ד : ויש אומרים דסגי בפעם אחת ששים, וכן נוהגים. וכ"פ ש"ך וט"ז

וכתב הש"ך דהטעם הוא דכיון דהרבה פוסקים ס"ל דבדבר הבלוע בכלי לא אמרינן חני"י אע"ג דקימ"ל לחומרא בכה"ג אין להחמיר (ערוה"ש : משום דאין דבר חדש נוסף על התחיבה הראשונה).¹⁰

⁸ ש"ך : אבל אם נודע בנתיים - כבר נתבטל הראשון ושוב גם בפעם השנית בטל באותן הששים.

⁹ והקשה פרי"ח דהרי שיטת המחבר ק"ג דאמרינן חני"י בבשר בחלב גם אחרי שכבר נאסר וא"כ הכא נ"י בכל תחיבה וצריך ס' נגד כל התחיבות, ותירץ פמ"ג : (1) דברור דדעת המחבר דחני"י בבב"ח אחרי שכבר נאסר הוא רק מדרבנן וע"כ דוקא באיסור תורה החמירו וחיישינן שמא נשאר חלב בכף ונ"י ולא באיסור דרבנן ; (2) דדעת המחבר בסימן ק"ג הוא חומרא בעלמא וכאן לא החמיר דזה גופא לחוש ב"פ הוי חומרא.

¹⁰ פת"ש בשם תמודי דניאל : אם תחבו לקדירה והיה ששים ואח"כ תחבו לקדירה אחרת ולא היה ששים ואח"כ חזר ותחב לראשונה צריך שני פעמים ששים. וערוה"ש חולק (דהרי לא אמרינן בבלוע חני"י).

חנ"ן בבלוע בכלים ובגוף הכלים

רשב"א, טור ע"פ ב"י : בבלוע בכלים כן אומרים חנ"ן. (וצריך שיהיה בן יומו, אחרת הבלוע נטלי"פ)

רמב"ן, ר"ן, טור ע"פ דרכ"מ : בבלוע בכלים לא אומרים חנ"ן. (וראיה מחולין צז. - קדירה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב, ואם בישל בנו"ט - דאלמא במאי דנפק מינה משערין ולא בכולה קדירה)

מרדכי : רק בכלי חרס דאי אפשר להפריד האיסור ע"י הגעלה אומרים חנ"ן, אך בשאר כלים דעץ ומתכת דאפשר ע"י הגעלה לא אומרים חנ"ן.

רמ"א וט"ז מבארים דכוונת המרדכי כרשב"א, אלא שבא להחמיר דבכלי חרס אפילו חדש אי"נ בישן שאינו בן יומו גם אמרינן חנ"ן¹¹, דבכלי חרס גוף החרס ני"נ.¹²

ש"ך, רש"ל ועוד מבארים דכוונת המרדכי כרמב"ן, אלא שבא להחמיר דבכלי חרס ישן בן יומו אמרינן בבלוע בכלי דני"נ [אבל בכלי חדש אי"נ ישן שאינו בן יומו אפילו דחרס ודאי לא יעלה על הדעת דגוף החרס יעשה נבלה].

שו"ע ה : אם ידוע כמה הוא האיסור כגון כף חדשה או שאינה בת יומא שניער בה ובלעה כזית חלב ואח"כ ניער בה קדרה של בשר אין צריך אלא ס' לבטל הכזית שבלעה, אבל כף ישנה ובת יומא משערין בכולה (דכל מה שבלע נעשה איסור ולא ידעין כמה בלע, ש"ך : אבל אם ידוע שגם הבליעה הישנה של הבשר היתה כזית - די בס' כנגד שני הזיתים) — **רשב"א**¹³

ויש מי שאומר שגם בזו אין צריך אלא ס' לבטל הכזית שבלעה — **רמב"ן**

רמ"א : וסברא ראשונה עיקר. — **רשב"א**¹⁴
ואח"כ הביא את דברי המרדכי (ע"פ פירושו במרדכי),
וסיים שטוב לחוש לחומרא (כמרדכי).

ש"ך : (1) בכלי עצמו לעולם לא אמרינן חנ"ן. (2) הלכה **כרשב"א** להחמיר דבכל הכלים אמרינן חנ"ן בבלוע בכלים. (3) בבשר בחלב בהפסד מרובה ובשאר איסורים אפילו בהפסד מועט — יש להקל **כמרדכי ע"פ ביאור הש"ך** (דבשאר כלים דעץ ומתכת לא אמרינן בבלוע בכלי חנ"ן¹⁵).

ט"ז : בכלי חרס יש להחמיר אפילו בחדש דני"נ בגוף הכלי, ובכלי עץ ומתכת דוקא בישן בן יומו אמרינן חנ"ן בבלוע. — **כמרדכי ע"פ ביאור הט"ז**

¹¹ והיינו כשבלע איסור, אבל כלי חרס חדש שבלע חלב או בשר לבד לא שייך ני"נ, דהא אפילו בחתיכה לא אמרינן ככהאי גוונא דני"נ כיון דעדיין כולו היתר — ש"ך בפירושו הרמ"א.

¹² כתב הט"ז דמלשון הרמ"א (שהעתיק את המרדכי) משמע קצת שבשאר כלים (מתכת, עץ) ישנים בני יומם אף הבלוע בכלי לא ני"נ, אך מ"מ להלכה אין נפק"מ כי הרמ"א כתב שטוב לחוש לחומרא כמרדכי, דהיינו לחומרא של המרדכי ולא לקולא שלו.

¹³ אמנם כל זה בבשר בחלב, אבל בשאר איסורים ס"ל לשו"ע דאפילו באוכלים לא אמרינן חנ"ן כ"ש בבלוע בכלי.

¹⁴ וכתב הש"ך דלשיטת הרמ"א דגם בשאר איסורים אמרינן חנ"ן, הרי שלשיטתו אף בשאר איסורים אמרינן חנ"ן אף בבלוע בכלי, אך במקום הפסד מותר (כדמשמע בתו"ח) כי יש לצרף המקילים בחנ"ן בשאר איסורים והמקילים בחנ"ן בבלוע בכלי. והט"ז כתב דלדעת הרמ"א אין להחמיר כלל ומותר לגמרי בשאר איסורים.

¹⁵ ובשאר איסורים מותר במקום הפסד אף בבלוע בכלי חרס, בהתאם למובא בהערה הקודמת.

שיעור ביטול איסור דרבנן

שו"ע ח (ע"פ חולין צז): כחל מתבטל בתשעה וחמשים.
(לפי שהוא עצמו בשר ולכן מצטרף לשאר הבשר לבטל את החלב)

רמ"א: כל האיסורים (בין של תורה בין של דבריהם) הנוהגין בזה"ז - כולם מתבטלים ב-ס' מלבד חמץ בפסח ויין נסך (ובלבד שהאיסור אינו נותן טעם בקדירה). **כרשב"א**

[ודלא כרמב"ם שסובר שכחל הוא דוגמא לכל שאר איסורי דרבנן שהם ב-נט' (והראשונים חילקו כדלעיל שכחל זה מקרה מיוחד)

ודלא כרמב"ן שכל איסור דרבנן שאין לו עיקר מהתורה מתבטל ברוב]

איסור שנותן טעם ביותר מששים

חולין צט. – גריסין (של תרומה) שנתבשלו עם העדשים (של חולין): אם יש בהם בנותן טעם - בין יש בהן להעלות במאה ואחד בין אין בהן להעלות במאה ואחד – **אסור**. (תוס' מוכיח שזה דוקא כשאיסורם עצמאי, אבל תבלין הבלועים מחלב או דם ונפלו לקדירה - בטילין ב-ס', לפי שאינם חמורים מן האיסור הבלוע בהם)

רמ"א ח: אם (האיסור) נותן טעם באותה קדירה, והוא אסור מצד עצמו – **אפילו באלף לא בטיל כל זמן שמרגישין טעמו** [ש"ך: אפילו אינו אסור אלא מדרבנן], ולכן מלח ותבלין מדברים דעבידי לטעמא – אם אסורים מחמת עצמן אינן בטילים בששים.

ר"ן, פר"ח: כל שטעם נרגש - אפילו באלף הוי דאורייתא.

או"ה, ש"ך: הוי מדרבנן, וצ"ל לשיטתו דטעם קלוש לא אסרה תורה.

ש"ך, ת"ח: אם האיסור (כגון מלח או תבלין שטעמם נרגש) נפל לדבר ששוה בטעמו – בטל בששים.

פר"ח, מנ"י: במקרה הנ"ל משערין כל שראוי ליתן כנגדו באינו מינו.

איסורים מבטלים זה את זה

ערלה ב/ג: הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה. כיצד? סיאה ערלה שנפלה למאתים ואח"כ נפלה סאה ועוד ערלה או סאה ועוד של כלאי הכרם – זו היא שהערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה.

שו"ע ט: קדירה שיש בה 59 זיתים היתר ונפלו בה 2 זיתים¹⁶ אחד של דם ואחד של חלב – כל אחד מצטרף עם ה-59 של היתר לבטל חבירו¹⁷, וכן 29 זיתים של היתר שנפל בהם כזית חלב ובקדרה אחרת היו 30 של היתר ונפל לתוכו כזית של דם ונתערבו בשוגג – מותר.

ש"ד: דין זה הוא רק לשו"ע שלא אומרים חני"נ בשאר איסורים, אבל לרמ"א כל אחד מה-30 זיתים נעשה נבלה, לכן תהיה נפק"מ רק בלח בלח דלא אמרינן חני"נ בהפסד מרובה, או במקרה הראשון במקרה שנפלו ב' הזיתים בבת אחת.

זבחים עה. – הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור א"א שלא ירבה מין על חבירו ויבטלנו ... שמע מינה איסורין מבטלין זה את זה. (ב"י: פשיטא דאסורים באכילה ורק החידוש הוא דפטורים ממלקות) **וכ"פ הטור**

אך חו"ד פוסק ע"פ הרמב"ם דביבש ביבש אין איסורים מבטלים זה את זה.

פסקים נוספים של החו"ד:

- בשני איסורים שאסורים משם אחד אף שאין טעמם שוה – אין מבטלין זה את זה (וכך דייק שדעת הרמ"א [וכ"פ האו"ה], אך דייק שלדעת השו"ע כן מבטלין זה את זה).
- כזית בשר שנעשה נבלה מחמת חלב וכזית בשר שנעשה נבלה מחמת דם – כל אחד מצטרף לבטל טעם חבירו.
- שני זיתים שאין טעמם שוה שנעשו נבלה מדברים שטעמן שוה (שנאסרו משם איסור אחד) – אין מבטלין זה את זה ובעיני ס' נגד שניהם.

* בענין דין חוזר ונייעור – ראה להלן בסיכום בעמ' 166 *

¹⁶ **רעק"א:** ואם תחב בקדירה של נ"ט זיתים ב' כפות א' בלוע בו כזית דם וא' חלב – אין מבטלין זה את זה דשמא א' פלט וא' לא.

¹⁷ **פת"ש:** אם האיסור האחד היה כבד קודם צלייתו אסור דטעמא מאי מותר בשני איסורים משום דכל אחד טעמו היוצא ממנו מתפשט בששים חלקים עם האיסור ה-ב', אבל הכבד דפולטת ואינה בולעת נשאר טעם האיסור ה-ב' תוך נ"ט חלקים.